

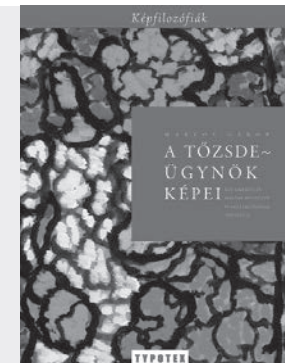
lehetőségek beszűkülése, a háborús konjunktúra, a műgyűjtés iránt érdeklődők körének növekedése a kiállítások és az aukciók váltakozó, folyamatos megrendezését biztosították. Természetesen a gazdasági érdek is szerepet játszott ebben, amit a szerző a fővárosi engedélymegadás körülményeivel érzékeltet. Tanulságosak az apró körülmények, amelyek a bejelentések és a tényleges aukciókon történetek között estek. A rendszeres aukciósorozat, a kísérő katalógusok meghozták a nemzetközi tekintélyt is Ernst Lajos számára. Az árverezésekkel lehetővé vált a műtárgyak cseréje, és a megvételre ajánlott művek legnagyobb része az országban maradt. Üzleti kapcsolatok alakultak ki a műgyűjtő és a múzeumok között is. Másfelől az általános gazdasági válság a műkereskedelemben is éreztette hatását, ráadásul Ernst Lajos gyűjteményének összértéke, gyűjtési szempontjai az I. világháború befejeződésével folyamatosan veszítettek értékükből, elértéktelenedtek. „A millenniumi szellemiségű gyűjtemény szinte változatlan maradt, ám Trianon után új aktualitást nyert. Eredendően azon a kultúrharcos szemléleten alapult, amire a két világháború közötti nacionalista kultúrfőlény ideológiája épült” (178). A múzeum és a kiállítások történetét tulajdonosának haláláig a szerző ugyancsak a kor művészeti eseményeinek tükrében vizsgálja, bevonva a korabeli recepciót, s figyelve arra a szerepre is, amelyet a gyűjtemény betöltött a művészet megújítása, a fiatalság pártolása, a múlt igaz értékeinek tisztelete terén.

A kötetet a korabeli kiállítási katalógusok jegyzéke, valamint egy részletes bibliográfia zárja, amelyek mellé e forrásmunkaként is használható monográfia megérdemelt volna egy névmutatót.

Martos Gábor

A tőzsdeügynök képei
Egy ismeretlen magyar műgyűjtő
és kollekciójának története

Typtex Kiadó
 Budapest, 2014

P. Szathmáry István

MŰGYŰJTŐ A BOMBAZIVATARBAN

Hogy milyen titkokkal teli és a saját furcsa szabályai szerint működő világgént képzeli el a széles közvélemény a műkereskedelem világát, arról az is tanúskodik, hogy Hollywood – mint e széles közvélemény képzeletére egyszerre apelláló és azt tápláló iparág éllovasa – az utóbbi években egymás után kínálta a témát középpontjába állító mozikat kezdve a *Senki többet* című érzelmes thrillertől a *Dől a Monet* bárgyúságain át a *Műkincs vadászok* heroikusan pózoló blöffjéig. És nem kétséges: a műgyűjtés és a műkereskedelem világa valóban számos titkot rejt, s számtalan emberi sors és sorstragédia kötődik hozzájuk – igaz, talán kevésbé hollywoodias fordulatokkal, különösen a mi régióinkban. Kieselbach Tamás, a neves magyar gyűjtő és galerista hosszú ideje szenteli energiája egy részét annak, hogy a magyar művészettörténet kevésbé látható és értékelte alakjai, valamint életművei megkapják az őket megillető figyelmet, kiállítások rendezésén és monográfiák kiadásán keresztül.

Ugyanakkor Kieselbach nemcsak egyes életművek, hanem egykor volt műgyűjtemények fontosságára is igyekszik felhívni a figyelmet. Ebbéli igyekezetében megfelelő partnerre talált a Múzeum Café című nívós szakmai lap szerkesztője, Martos Gábor személyében, aki nem is olyan régen *Egy cápa ára* című, a műkereskedelem és az aukciók világának működését elemző munkájával hívta fel magára a figyelmet.

Martos legújabb kötete, *A tőzsdeügynök képei. Egy ismeretlen magyar műgyűjtő és kollekciónak története* megjelenése alkalmából tavaly év végén egy rövid életű kiállítást is rendezett a Kieselbach Galéria, hogy a könyv alcímében szereplő gyűjtemény egy része élőben is megtekinthetővé váljon. Aki akkor lemaradt erről a komoly élményt kínáló tárlatról, a könyvből mégiscsak benyomást kaphat az egykor egyetlen kollekciónak összeállt festmények milyenségéről, hiszen a kecses kötet végén a képek reprodukciói kísérszövegekkel együtt megtalálhatók.

De kiről is szól ez a kötet, ki volt ez a rejtélyes tőzsdeügynök? Martos a könyve elején rögzíti: sajnos kevés életrajzi adat áll rendelkezésre, azok is jobbra visszaemlékezésekből tudhatók. Mestitz Lajos, a könyv főszereplője egyszerre volt tipikus és atipikus hétköznapi hőse korának. Tipikus, hiszen tagja volt annak a fenyegetettség hatására kikeresztelkedett zsidó középosztálynak, melyet a vészidőszak, majd sok esetben a világháborút követő átrendeződés is fenyegetett, életét és egzisztenciáját illetően egyaránt. Sorsa viszont annyiban atipikusnak számít – persze az efféle történetek is tekinthetők tipikusnak ezekben a tragikus, ugyanakkor nem ritkán abszurd években –, hogy viszonylag kevesekről mondható el, hogy a háborút lényegében az Élysée-házban található lakásukba bezárkózva, olvasgatva és gramofonlemezeket hallgatva vészelték volna át, még akkor is, amikor kint már javában potyogtak a bombák. Hogy aztán az orosz bevonulást követően – amikor már ő is hajlandó volt a pincébe húzódni – kíméletből ne vigyék el a felszabadítók, akik megtört és sokat szenvedett idős embert láttak benne.

Mestitz 1947-ben elhagyta az országot és Svájcban telepedett le; 1969-ben bekövetkezett haláláig Zürichben élt. Felesége, a színházi segédszínészként a kor művészeti elitjével, legfőképp Bajor Gizivel szoros kapcsolatot ápoló Borza Irén csak 1956-ban tudta követni párját, akivel korábban azért váltak el, nehogy az asszonyt disszidensnek számító férje miatt atrocitások érijék. Az asszony majd' húsz évvel élte túl az egykori tőzsdeügynököt.

A már említett különös életrajzi epizód a háború idejéből a kötet témáját tekintve leginkább azért válik fontossá, mert ez a makacsság Mestitz évek alatt felhalmozott képzőművészeti magángyűjteményének sorsát is nagyban befolyásolta. A gyűjtő ugyanis nem menekítette biztonságos helyre a festményeit, és ennek meg is lett a szomorú következménye. Szerencsére az a sajátos helyzet állt elő, hogy míg Mestitz életéről kevés kézzelfogható adat maradt fenn, addig utolsó budapesti lakásáról és a műtárgyairól részletes ismeretei lehetnek az utókornak,

Martos pedig ezeket az ismereteket rendszerezte. Az egyik legfontosabb forrást Borza Irén unokaöccsének a visszaemlékezései jelentik, a másik nyomvonal pedig az ide-oda – előbb külföldre, majd ismét magyarországi magángyűjteményekbe – vándorló képek történeteinek köszönhetően rajzolódik ki. Az unokaöcs és mások elbeszélései alapján az biztosan elmondható, hogy a háromszobás Mestitz-lakás falain jó nevű magyar festők képei lógtak, ezek egy része pedig úgy került a kereskedő birtokába, hogy járta az Ernst Múzeum kiállításait, és rendszeresen részt vett árveréseken is. Vagyis a kor hazai művészeti életének történéseire nyitott, felvilágosult vásárló volt. Az egykori gyűjtemény értékének utólagos felbecsülését viszont nagyban nehezíti a gyűjtő már említett fatalista kényelemszeretete. Akár csendes belső ellenállásnak is felfoghatjuk, hogy Mestitz szinte semmilyen változtatásra nem volt hajlandó az életvitelét illetően csupán azért, mert háború zajlott. Az unokaöcs is megdöbbenéssel írta, hogy a századforduló legjobb magyar festőinek legalább kéttucat képe lógott továbbra is a falakon, és „nem is akármilyen darabok” (28).

1945 januárjában az egyik bombatalálat ritkítást végzett a képek között; a visszaemlékezés szerint a pincéből felszaladó unokaöcs csak néhány képet tudott korábban úgy-ahogy biztonságba helyezni, így menekülhetett meg például egy szekrény mögé rejtve egy nagyméretű Iványi-Grünwald-kép is. Martos megjegyzi: mivel már az unokaöcs sem él, teljes képet sohasem kaphatunk az egykori Mestitz-gyűjteményről. A háború után nem sokkal az országot elhagyó tőzsdeügynök néhány festményét magával vitte, majd követte őt számos további kép is „1956 után különböző kalandos – és természetesen illegális – utakonmódokon” (29). Hogy a magyar műkereskedelmet mennyire meghatározzák mindmáig ezek az utak és módok, azt Martos is kiemeli, többek között azzal, hogy hangsúlyozza: bár ismeri egy részét ezeknek a kalandos történeteknek, azokat nem részletezi az egykori közismert közreműködő esetleges leszármazottaira való tekintettel.

Martos részletesen bemutatja a kollekciónak azt a részét, amelyről biztos ismerete lehet az utókornak. A gyűjtemény, ha nem is mérhető a legjelentősebb magyar műgyűjtők „életművéhez”, fontos kérdéseket vet fel és akár példaértékűnek is tekinthető. Ami pedig biztos, hogy a „nagy számuk alapján vélhetően »kedvenc« Rippl-Rónaik mellett Mestitz Lajosnak három olyan Ferenczy Károly-kép is volt a birtokában – előbb Pesten, majd Zürichben –, amelyeket (bár akkori tulajdonosuk ismerete nélkül, de) számon tartott a művészettörténet-szakma:

a festő két munkája, a *Bertalan kert*, *Borús* és a *Hármas arckép (Testvérek)*” (29). Rippl-Rónai három üvegablakterve mellett a korszakos alkotó két pasztellpotrttja, egy pasztell noktürn és két litográfia is a gyűjtő birtokában volt, nem is beszélve a Molnár Ferenc *Égi és földi szerelem* című színdarabjának 1922-ben Falus Elek által tervezett kiadásához készült öt darab, színes könyvatos illusztráció egyikének dedikált példányáról. És hogy Mestitz tényleg kiemelt figyelmet fordított Rippl-Rónai művészetére, jelzi az is, hogy a festő egyik jegyzetfüzetét is birtokolta. A könyv egyik legizgalmasabb része az egyes képek – köztük Derkovits Gyula *Tükör* című, művészettörténeti szempontból is kiemelt alkotása – sorsának végigkövetése.

A kutatás megerősíti Mestitz unokaöccsének benyomásait: itt valóban egy olyan gyűjteményről volt szó, amelyben legalább két tucat „nem is akármilyen” kép szerepelt. A kötetben külön fejezet foglalkozik Ferenczy Károly korábban már említett művével. A *Hármas arckép (Testvérek)* születési körülményeinek számbavétele jó alkalmat kínál a szerzőnek arra, hogy Ferenczy alkotói módszereibe is betekintést engedjen, és megragadja annak az erőfeszítésnek a forrását, amellyel a neves festő elmozdult egy újszerű kompozíciós törekvés irányába, ezáltal utolsó alkotó éveinek egyik meghatározó festményét hozva létre. Ugyancsak érdekes a Mattyasovszky-Zsolnay Lászlónak szentelt írás is a könyvben. A többek között virágcsendéleteiről ismert művész esetében a francia hatások innovatív továbbgondolása fogta meg már kortárs kritikusaikat is. A Mestitz-gyűjteményt gazdagító *Harangvirág* című képe – ahogy azt Martos is megjegyzi – azt az eleganciát, valamint az impresszionizmus vívmányainak rá jellemző, nem szolgai kiteljesítéset példázza, amit már életében is értékelték.

Az utolsó nagyobb egységben egy kultúrtörténeti csemege kerül terítékre, a Mestitz-gyűjtemény „kakukktója”: Giandomenico Tiepolo *Armida szerelemben esik Rinaldóval* című 18. századi rézkarca. Martos érdekesítő összefoglalójába bevonja Torquato Tasso *Rinaldo* című elbeszélő költeményének keletkezéstörténetét és utóéletét, továbbá annak diadalmenetét az európai művészetben. Együttal betekintést nyújt a Tiepolók – az apa, Giovanni Battista és fia, Giovanni Domenico – műhelytitkaiba is.

Vizonylag rövid terjedelme ellenére is teljes érzése lehet az olvasónak *A tőzsdeügynök képei* című kötetet forgatva. Egyfelől hiánypótló tanulmánykötet, a szűkösen rendelkezésre álló források alapos feldolgozása, másfelől izgalmas nyomozómunka egy gyűjtemény és az azt

meghatározó festmények sorsa után. A kötet rokonszenves küldetését vállal, és teljesíti is azt. Megmutatja, hogy számtalan elsüllyedt gyűjtői életút vár még arra, hogy ismét a felszínre bukkanjon és tanúskodjon arról, hogy létezett valaha egy tehető, a modern művészet iránt nyitott középosztály, amelynek az ízlése komolyan hozzájárult a magyar művészettörténeti kánon alakulásához.

Katona Anikó – Szarka Anita (szerk.)

Képpé formált háború / Picture The Great War

Osiris Kiadó –
Országos Széchényi Könyvtár
Budapest, 2014

Vincze Ferenc

KÉPEK AZ ELSŐ NAGY VEREKEDÉSRŐL

Több mint egy évtizede történt, hogy egy, a moldvai csángóknál végzett nyelvjárásgyűjtésen az adatközlő fényképeket mutogatva megállapodott az egyik megfakult képnél, és elkezdte mesélni, hogy ez még a nagyapját ábrázolja közvetlenül az első nagy verekedés után. Eltartott egy ideig, míg a képek nézegetése és az elbeszélte történetek alapján rájöttünk, hogy az első nagy verekedés voltaképpen nem más, mint az I. világháború. Az átadott és elmesélt történetet a nagyapa élettörténete szervezte egységgé, melyben egy jelentékeny részlet volt maga a világháború. Ahogy a csángó adatközlő személyessé formálta háborús elbeszélését családja kapcsán, úgy alakítja ki a *Képpé formált háború* című kétnyelvű (magyar–angol) kötet az I. világháború egy lehetséges olvasatát. Az Osiris Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár közös kiadványa a százéves évforduló alkalmából jelent meg, és elsősorban az OSZK kisnyom-